

TEXNIK MUTAXASSISLIK MAGISTRLARINING ILMIY TADQIQOT FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR.

Abelkosimova M X

NamDTU, "Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji" kafedrasida katta o'qituvchi.

Annotatsiya: Mazkur maqolada texnik mutaxassislik yo'nalishida tahsil olayotgan magistrantlarni ilmiy tadqiqot faoliyatiga tayyorlash jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llashning dolzarbligi, samarali metodlari va amaliy natijalari tahlil qilinadi. Shuningdek, loyihaviy ta'lim, raqamli texnologiyalar, virtual laboratoriyalar va masofaviy o'qitish imkoniyatlaridan foydalanishning afzalliklari yoritilgan.

Kalit so'zlar: innovatsion texnologiyalar, magistratura, texnik ta'lim, ilmiy tadqiqot, raqamli ta'lim, virtual laboratoriya, loyihaviy o'qitish.

Davlat ta'lim standartlarida "magistratura mutaxassisliklarning o'quv rejalari va fanlar dasturi mazmuni oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlashning birlamchi va boshlang'ich bosqichi sifatida mutaxassislik bo'yicha chuqur fundamental va amaliy bilimlar berishni ko'zda tutgan holda shakllantirilishi" belgilab qo'yilgan. Ushbu hujjatga asosan magistrnlarning ilmiy tadqiqot ishlari:

mustaqil tadqiqotchilik faoliyatining amaliy ko'nikmalarini hosil qilishi axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalaridan foydalanib ilmiy tadqiqotlar o'tkazish, tadqiqotlar natijalarini tahlil qilish va aks ettirish, ilmiy maqolalar tayyorlashga doir bilimlar va ko'nikmalarni shakllantirishi;

talabalarga fan, texnika va texnologiyaning eng yangi yutuqlariga asoslangan axborot bazalarini qo'llay bilish, ulardan magistrlik dissertatsiyasini bajarishda foydalanish ko'nikmasini singdirishi lozim.

Magistrning tayyorgarligiga nisbatan qo'yiladigan umumiy malaka talablari belgilab qo'yilgan:

tanlangan mutaxassislik bo'yicha ilmiy tadqiqotlarni bajarishga, shuningdek, fan, texnika va texnologiya, iqtisodiyot, madaniyat va san'atning zamonaviy yutuqlarini amaliyotga joriy etishga yo'naltirilgan kasb tayyorgarligiga ega bo'lishi;

mutaxassislikka oid ilmiy muammolar bilan bog'liq vazifalarni ifodalash va hal etishi, qarorlar qabul qilishi, zarur bilimlar bazasini yaratish va undan o'z kasb faoliyatida foydalana bilishi;

ilmiy tadqiqotlar va mehnatni tashkil qilish metodologiyasini bilishi, tadqiqot natijalarini tahlil qilish va qayta ishlash metodikasini ishlab chiqishi va amalga oshirishi, ilmiy tadqiqot natijalaridan faoliyatning tegishli sohalarida foydalanishga doir amaliy tavsiyalarni ifodalay olishi va taqdim qilishi;

xorijiy tillardan birida ilmiy tadqiqot ishlari mohiyatini tushunish

kasb vazifalarini avtomatlashtirish va kompyuterda modellashtirish metodlarini, eng maqbul yechimlar topishning oqilona usullarini egallagan bo'lishi

bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish va ilmiy jamoalarni boshqarishni ilmiy asosda tashkil qila olishi;

zamonaviy axborot tizimlaridan foydalaniladigan pedagogik texnologiyalar va interaktiv ta'lim usullarini egallagan bo'lishi lozim;

tanlangan mutaxassislik bo'yicha mustaqil ilmiy tadqiqot, ilmiy-pedagogik va kasbga doir boshqaruv faoliyati ;

magistr tayyorgarligiga muvofiq mutaxassislik bo'yicha katta ilmiy xodimlar-izlanuvchilar institutida oliy ta'limdan keyin tahsil olish.

Davlat ta'lim standartlaridan hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarning tahlili texnik mutaxassislik magistrleri quyidagi asosiy faoliyatiga tayyor bo'lishlari kerakligi ma'lum bo'ladi:

ishlab chiqarish;

tashkiliy-boshqaruv;

ilmiy-pedagogik;

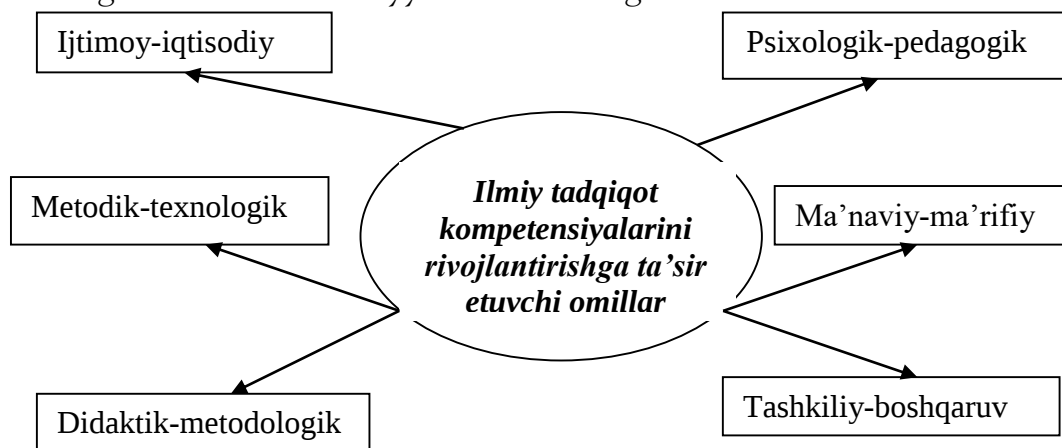
ilmiy tadqiqot.

Olib borilgan tadqiqot natijasida texnik mutaxassis magistrklarining ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish sifatlariga ta'sir etuvchi omillarni quyidagi bir nechta guruhlariga bo'lishni lozim topdik: ijtimoy-iqtisodiy, tashkiliy-boshqaruv, psixologik-pedagogik, metodik-texnologik, didaktik-metodologik va ma'naviy-ma'rifiy (1.2-rasm).

Ushbu dissertatsiya mavzusi tadqiqot obyekti va predmetdan kelib chiqqan holda ushbu guruhlarining psixologik-pedagogik, didaktik-metodologik, metodik-texnologik omillari bevosita aloqador deb qabul qilindi[42].

Ijtimoy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy va tashkiliy-boshqaruv guruhleri bilvosita ta'sir etuvchi omillar deb topildi. Ijtimoy-iqtisodiy, ma'naviy-ma'rifiy va tashkiliy-boshqaruv guruhlariga nisbatan quyidagilarni ta'kidlab o'tishimiz mumkin. Respublikada magistraturalarni shakllanishini ijtimoiy va xronologik tahlili O'zbekiston MDH davlatlari ichida birinchilardan bo'lib oliy ta'limni o'zagi sifatida ikki bosqichli bakalavriat va magistratura tizimga o'tganligini bildiradi.

Mamlakatimiz mustaqilligining dastlabki yillarida oliy ta'limning asosiy prinsiplari va yo'nalishlari hamda uni takomillashtirishning maqsad va vazifalari belgilangan [1; 2]. Respublikada 1999-yildan oliy ta'lim muassasalarida magistrlik dasturlari bo'yicha texnik yo'nalishdagi mutaxassislarni tayyorlash boshlangan.

Texnik mutaxassis magistrilarining ilmiy tadqiqot kompetensiyalarini rivojlantirish sifatlariga ta'sir etuvchi omillar

Oliy ta'limda yuqori malakali kadrlarni tayyorlash uchun, shuningdek, ta'limning uzluksizligi va izchilligini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001-yil 16-avgustdagi №343-sonli qarori bilan oliy ta'limning davlat ta'lim standartlari tasdiqlangan. Ushbu qarorga 2013 va 2015-yillarda tegishli o'zgartishlar kiritilgan. Ta'lim mazmuni sifatini nazorat qilish reyting tizimiga quyidagi nazoratlarni joriy qilish yo'li bilan amalga oshiriladi: joriy, oraliq va yakuniy.

Texnik yo'nalishdagi magistrilarining ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirish maqsadida "Oliy o'quv yurtlarida magistraturalar mutaxassisliklari bo'yicha talabalarni stajirovkadan o'tkazish tartibi to'g'risidagi Nizom" kiritilgan. Hujjatlarda mustaqil ilmiy tadqiqotlar va tajribalar o'tkazish maqsadida stajirovka o'tkazilishi aniqlangan.

Texnik yo'nalishdagi magistrilarni tayyorlash ikkita hajmi jihatidan taxminan teng bo'lgan ta'lim va ilmiy tadqiqot dasturlarini tashkil qiladi. Dasturning ta'lim qismi professional ta'limni chuqurlashtirishga mo'ljallagan gumanitar, ijtimoiy-iqtisodiyot, matematik, tabiiy-ilmiy va maxsus sohalar boblarini o'z ichiga oladi. Dastur mazmunining ilmiy tadqiqot qismi magistrlik dasturlarini aniq amalga oshirish orqali magistrni professional ixtisoslashtirish, magistrning shaxsiy ish rejasida har bir semestrda ilmiy tadqiqot ishlari (ITI) mavzularini yoritishni aks ettirish talablar bilan aniqlanadi.

Hozirgi vaqtda mamlakatimiz oliy ta'lim muassasalarining aksariyatida texnik mutaxassislar bo'yicha magistrilarni tayyorlash yo'lga qo'yilgan, jumladan, injiner, axborot texnologiyalari, aloqa vositalari, qurilish va ishlab chiqarish sohalar bo'yicha. Ushbu yo'nalishlar bo'yicha qabullarning o'sishi va kengayish tendensiyasi kuzatilmoqda. Texnik mutaxassislikdagi magistrilarni tayyorlashda sanoati rivojlanganligiga e'tibor qaratilgan – respublikaning rivojlangan hududlari: Toshkent va Toshkent viloyati, Samarqand, Navoiy, Farg'ona, Andijon, Qashqadaryo va boshqa.

Oliy ta'lim muassasalarida ixtisosliklarning tahlili, texnik mutaxassislik bo'yicha boshqaruv magistrilarini xalq xo'jaligining quyidagi: axborot texnologiyalari, mashinasozlik va avtomobilsozlik, transport va aloqa, kimyo va tekstil sanoati, arxitektura va qurilish, qishloq xo'jaligi va irrigatsiya va boshqa sohalar uchun mutaxassislarni tayyorlash olib borilayotganligini ko'rsatmoqda.

Yaqin yillarda hududlardagi oliy ta'lim muassasalarida bosqichma-bosqich qabul sonini oshirish rejalashtirilmoqda, bu potensial ish beruvchilar bilan magistrilar tayyorlash o'rtasida hamkorlik qilishga yaqindan yordam beradi.

Respublikada magistraturalarning tashkil topishi va rivojlanishi o'tgan davr ichida tayyorgarlikni tashkil etishga tegishli bo'lgan barcha jihatlarida quyidagi muayyan yutuqlarga erishganligini ko'rsatmoqda, jumladan; magistraturalarning normativ-huquqiy, ilmiy-metodik va moddiy-texnika ta'minoti; kompetentlikka yo'naltirilgan davlat ta'lim standartlari yaratilganligi; zamonaviy ta'lim jarayoniga pedagogik va axborot texnologiyalari joriy qilingan va kompetentlik darajasida ilmiy-pedagogik kadrlar shakllantirilmoqda.

Texnik mutaxassis magistrLARining ilmiy tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga bevosita ta'sir etuvchi didaktik-metodologik, psixologik-pedagogik va metodik-texnologik guruhdagi omillarni ko'rib chiqamiz. Ushbu guruh omillarining tahlili ularning quyidagi komponentalarga ajratishga imkon yaratadi: ta'limning maqsadi va mazmunini; ta'limning texnologiyasi va usuli; ta'limni baholashning natijadorligining vosita va usullari. Ushbu kompetentlarni baholash darajasining asoslanganligi o'quv-tarbiya jarayonining quyidagi kompetentlarini tayyorgarlik sifati bilan aniqlanadi:

- magistrLarni tayyorlash o'quv rejalari;
- fanlar bo'yicha o'quv-metodik majmuallari;
- o'quv jarayonining metodik ta'minoti;
- ta'lim metodlari va pedagogik texnologiya;
- auditoriya va mustaqil mashg'ulotlar o'tkazish;
- ta'lim natijalarini baholashning vosita va metodlari.

Ta'limning maqsad va mazmuni oliy ta'limning minimal talablar va magistrLAR tayyorlashning o'quv rejalarda aks ettiriladi. O'quv rejalarda quyidagi normativ ko'rsatkichlar quyidagilarda o'z aksini topgan: o'quv faoliyat turlari, o'quv kurslar va fanlari tarkibi, magistraturalar mutaxassisligi aniq yo'nalishlari bo'yicha soatlar hajmi va ularni o'qitish ketma-ketligi.

MagistrLAR tayyorlashning mavjud o'quv rejalari mazmun va tuzilmasini sifat va son jihatdan tahlili, oliy ta'lim muassasalarining texnik yo'nalishdagi magistrLari va professor-o'qituvchilar tarkibi o'rtasida o'tkazilgan anketa so'rovnomalari asosda olib borildi. Olingan natijalar o'quv rejalari "bilimli" konsepsiyasiga asosan shakllanganligini bildirdi:

- o'quv dasturlarni ishlab chiqish uchun asosan bitiruvchining kompetentligini hisobga olmaydigan kvalifikatsion talablar xizmat qilishi;

- o'quv dasturlar tuzilmasi bilimlarning bog'liqligini amalga oshirishga mos bo'lmagan ikkita o'quv fanlari bloklariga bo'lingan (gumanitar, professional, maxsus attestatsiya va boshqalar).

- ko'p predmetlilik o'quv dasturini ta'limda individuallashtirish tamoyili samaradorligini amalga oshirishga imkon bermaydi;

- o'quv rejalarda kompetentlik shakllanishini diagnostika qilish uchun vaqt resurslari ko'rsatilmagan;

- o'quv rejadagi fanli tuzilma magistraturalar talabalarini professional faoliyatining ilmiy-amaliy asoslarini to'liqligicha shakllantirish uchun pedagogik-psixologik sharoit yaratmaydi.

Buning natijasida, "bilim" yo'nalishdagi o'quv rejalarni ishlab chiqish bosqichida, ijtimoiy-iqtisodiy va ilmiy-texnik tendensiyalarni (shaxsning sifatlarini rivojlantirishning ijtimoiy ahamiyatga mo'ljallanganligi, intergativ (fanlararo) bilimlar, ta'limga individuallashtirilgan yondashuv, guruhlarda kompetentlikni shakllantirish darajasini diagnostika qilishning uzluksizligi, tizimli va ijodiy fikrlashni takomillashtirish va boshqalar) rivojlantirishning zamonaviy talablari yetarli darajada hisobga olinmagan.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR:

1. Махмудов А. Х., Абелкосимова М. Х. к вопросу формирования готовности магистрантов к научно-исследовательской деятельности //Современное образование (Узбекистан). – 2020. – №. 1 (86)
 2. М.Абелкосимова“Дидактические условия развития научноисследовательских компетенций магистров в инновационной образовательной системе”. Eurasian journal of academic research, 2(11), 528– 533.
 3. Khamidovna, A.M (2022). To the Question of Forming the Readiness of Master Students for Scientific Research Activity. Modern Journal of Social Sciences and Humanities, 9, 55–59. Retrieved from <https://mjssh.academicjournal.io/index.php/mjssh/article/view/4759>.
 4. Махмудов Абдулхалим Хамидович, Абелкосимова Мухаррам Хамидовна, Системный подход к реализации цифрового обучения «Взаимодействие науки и общества – путь к модернизации и инновационному развитию» международная онлайн-научно-теоретическая конференция.
 5. M.Kh. Abelkosimova, The importance of using international experiences in the formation of scientific and research work of the technical specialty master's course. International scientific-practical conference on "Reforms in the professional education system: innovative ideas in advanced education"
 6. Abelkosimova Muharram Khamidovna, Improvement of the System of Preparation of Masters of Technical Specialty for Research Activities as a Pedagogical Problem . International Interdisciplinary Research Journal Volume 2 Issue 5, Year 2023 ISSN: 2835-3013 <https://univerpubl.com/index.php/synergy>
- Абелкосимова М.Х. Факторы, влияющие на качество развития научноисследовательских компетенций у магистров технических специальностей. "Экономика и социум" №5(108)-2 2023